

दूध उत्पादनात घट होण्याची कारणे

‘दूध उत्पादनातील घट’ ही दुग्ध व्यवसायातील एक समस्या असून त्याची प्राथमिक कारणे दूग्ध व्यावसायिकांना माहित असणे गरजेचे असते. जेणेकरून वेळेवर योग्य ती उपाययोजना करता येणे शक्य होईल.

- १. वय** - वयानुसार दूध उत्पादन क्षमतेत तफावत दिसून येते. सामान्य काळात वयात आलेल्या जनावरांत पहिल्या चार वेतांपर्यंत दूध उत्पादन वाढत जाते. मात्र पाचव्या वेतापासून दूधात घट येऊ लागते.
- २. आहार** - आहारातील अन्नद्रव्य रक्तामार्फत दूध उत्पादनासाठी वापरली जातात. याच अन्नद्रव्यांच्या कमतरतेमुळे दूध उत्पादनात मोठ्या प्रमाणात घट येते.
- ३. पाणी** - पाण्याच्या कमतरतेमुळे शरीरक्रियेची कार्यक्षमता कमी होते तसेच शरीर तापमानामुळे ताण वाढून दूध उत्पादनात घट दिसून येते.
- ४. खनिज क्षार** - खनिजक्षारांच्या कमतरतेमुळे दूध उत्पादनात घट येते.
- ५. आरोग्य** - आजारी गायीपासून दूध उत्पादन कमी मिळते. कासदाहाच्या विकारामुळे दूध उत्पादकपेशी नाश पावतात. त्यामुळे दूध उत्पादनावर विपरीत परिणाम होतो.
- ६. प्रजनन ऋतुचक्र** - नैसर्गिक ऋतुकालामध्ये रक्तातील संप्रेरकांच्या असंतुलनामुळे दूध उत्पादनात तात्पुरती घट येते.
- ७. कासेत दूध साठविणे** - दूध उत्पादनाचे कार्य अहोरात्र चालू असते. परंतू अधिक दूध उत्पादनक्षम जनावरात दूध फक्त दोन वेळाच काढले जाते. इतर वेळी दूध केशवाहिन्या, कासकुंड, दूध उत्पादक पेशी व ग्रंथीमध्ये साठविले जाते. त्यामुळे अंतर्गत दबाव वाढून दूध उत्पादनाचे कार्य मंदावते. दूध साठविण्याचा कालावधी जेवढा अधिक तेवढा अधिक दबाव वाढून दूध उत्पादनात घट येते.
- ८. मानसिक संतुलन** - शारिरीक थकवा, दूध काढतेवेळी दचकल्यास, हवामानातील आकस्मिक बदल यासारख्या कारणांनी जनावरांचे मानसिक संतुलन बिघडून दूध उत्पादनात घट होते.
- ९. श्रम** - कष्टदायक श्रमामुळे दूध उत्पादनात घट येते.
- १०. तापमान** - वातावरणातील तापमानात होणारा बदल जनावरांच्या दूध उत्पादनात होणाऱ्या बदलास कारणीभूत ठरतो. कमी तापमानापेक्षा उष्णतेचा तीव्र परिणाम दूध उत्पादन घटण्यावर होतो.
- ११. हंगाम** - हंगामानुसार दूध उत्पादनात दिसून येणारा बदल हा चारा/वैरणीची उपलब्धता, गुणवत्ता, आहार क्षमता आणि खाण्याच्या सवयीतील बदलांमुळे होतो.